

Отримано: 24 січня 2022 р.

Прорецензовано: 1 березня 2022 р.

Прийнято до друку: 4 березня 2022 р.

e-mail: swetlaiw@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-167-171

Іваненко С. М. Вплив робінзонади Й. Кампе «Молодий робінзон» (J. H. Campe «Robinson der Jüngere») на твір «Син України» І. Федіва та В. Злотополюця. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13(81). С. 167–171.

УДК: 82.091:[821.112.2:821.161.2]:81'25

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1855-2888>https://scholar.google.com.ua/citations?hl=en&user=MXc5e24AAAAJ&view_op=list_works&authuser=1

Іваненко Світлана Мар'янівна,
професор, доктор філологічних наук,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ВПЛИВ РОБІНЗОНАДИ Й. КАМПЕ «МОЛОДИЙ РОБІНЗОН» (J.H.CAMPE «ROBINSON DER JÜNGERE») НА ТВІР «СИН УКРАЇНИ» І. ФЕДІВА ТА В. ЗЛОТОПОЛЮЦЯ

У статті розглядається контакт німецької робінзонади Й. Кампе «Молодий Робінзон» у двох книгах (1779, 1780) з єдиною робінзонадою в українській літературі авторів Ігоря Федіва та Валентина Злотополюця «Син України» (1919), на початках запланованої як переклад пригодницького роману для юнацтва з великим дидактичним потенціалом. У процесі роботи переклад став самостійним твором. Його автори, сформовані іншою культурою й іншим історичним періодом розвитку людства, оцінили повною мірою виховний потенціал робінзонади Кампе, однак відповідаючи на виклики свого часу створили інший образ Робінзона – українця Миколи Наливайка, який не шкодує свого молодого життя за свободу Батьківщини, боря за незалежність і самостійність України. Хоча в обох робінзонадах зображено приблизно один історичний час – друга половина XVII ст., однак історичні факти, відображені в обох романах відповідно до національно-культурного розвитку, різні. Смерть протагоніста в українській робінзонаді свідчить про видозміну жанрової форми, що підтверджує варіативність робінзонади як різновиду пригодницького роману, у якому зазвичай після лихоліть і випробування самотністю настає щасливий кінець спасіння й подальшого спокійного й довгого життя у звичному середовищі друзів і родичів у рідній країні. На прикладах з розділів, які самі автори вважають перекладом, демонструються характерні ознаки впливу робінзонади Й. Кампе на українську робінзонаду, в якій злилися воедино літературна творчість і літературний переклад. Цей процес Федів і Злотополюць скромно розглядали як монтаж, що однак стало унікальним явищем в літературному процесі, результатом якого спостерігаємо гібридну форму пригодницького роману і перекладу. У статті наголошується на вільному почасти адаптивному перекладі розглянутих прикладів з робінзонади Кампе, при цьому аналізується відображення елементів змісту і образної системи твору, утілених у мовних і мовленнєвих формах, характерних для творчого доробку Федіва та Злотополюця.

Ключові слова: робінзонада, Й. Кампе, вільний переклад, І. Федів/Вал. Злотополюць, переклад.

Svitlana Ivanenko,

University professor with the degree of habilitated doctor of Philology,
National Pedagogical Mykhajlo Drahomanov University

THE INFLUENCE OF «ROBINSON DER JÜNGERE» BY J.H. CAMPE ON THE WORK “SON OF UKRAINE” BY I. FEDIV AND V. ZLOTOPOLETS

The article deals with the contact between the German Robinsonade by Campe «Young Robinson» in two books (1779, 1780) and the only one Robinsonade in Ukrainian literature by Igor Fediv and Valentin Zlotopolets «Son of Ukraine» (1919). «Son of Ukraine» originally was planned as a translation of an adventure novel for young people and it had the great didactic potential. But in the process of the translation it became an independent work. Its authors shaped by a different culture and a different historical period of human development fully appreciated the educational potential of the Robinsonade by Campe. Meanwhile, in response to the challenges of their time the authors of «Son of Ukraine» created a different image of Robinson – Ukrainian Mykola Nalyvajko who spares his young life for freedom and independence of Ukraine. Although of both robinsonades depict approximately one historical time – the second half of the seventeenth century but the historical facts reflected in both novels in accordance with national and cultural development are different. The death of the protagonist in the Ukrainian robinsonade demonstrates the change of genre form which confirms the variability of the robinsonade as a kind of adventure novel. In a such kind of genre form usually after intolerable levels of hardships and island loneliness comes a happy end to salvation and further quiet and long life in a home country environment. Examples from the novel chapters (the Ukrainian authors considered these chapters to be a translation) show the characteristic features of J. Campe's robinsonade influence on the Ukrainian robinsonade in which demonstrates the merge of literary creativity and literary translation. Igor Fediv and Valentin Zlotopolets modestly viewed this process as a montage. However, this process became a unique phenomenon in the literary as a result of which we can observe a hybrid form of adventure novel and translation. The article emphasizes the free partly adaptive translation of the considered examples from Robinson's Campe, at the same time, making an analyze of the reflection of content elements and image system of the work, embodied in language and speech forms which are characteristic of creative Fediv and Zlotopolets work.

Keywords: robinsonade, J.H. Campe, free translation, I. Fediv/Val. Zlotopolets, translation.

Після опублікування роману Данієля Дефо «Життя і дивовижні пригоди Робінзона Крузо» (1719) з'явилась ціла низка послідовників цього талановитого письменника в різних країнах світу, які використали сюжет Дефо для змалювання власних співгромадян у суворих умовах безлюдного острова. Екстремальні умови життя мали демонструвати світові позитивні риси характеру представника певної нації. Однак літературознавство знайшло аналогі сюжету робінзонади і в античні часи, тому що ще Одисей теж провів 7 років у самотності на острові після поразки у Троянській війні.

Якщо робінзонада Й. Кампе відома в європейській літературі, то українська робінзонада майже невідома широкому загалу і літературній критиці. Євгенія Іванчукова (2012) цитує М. Слабошпицького, який написав у післямові до видання «Життя та дивовижні пригоди козака Миколи на безлюдному острові: пригодницька повість» (2007), що цей твір І.Федіва

і В. Злотополюця, написаний у руслі загальноєвропейської літературної традиції (Ivanchukova, 2012: 326), але при цьому авторка додає, що роман свідчить про оновлення української літератури завдяки новому типові героя і новій жанровій формі (там само: 335). Останнє зауваження Іванчукової про нову жанрову форму видається дискусійним, тому що робінзонада належить до жанрової форми «роман», до її різновиду «пригодницький роман», який має підвид «робінзонада». Також необхідно зауважити, що робота Федіва і Злотополюця була перевидана у 2007 р. під іншою назвою, бо видання 1919 р., яке відбулося за життя обох авторів мало назву «Син України».

Мета статті полягає у встановленні впливу робінзонади Й. Кампе «Молодий Робінзон» на робінзонаду І. Федіва та В. Злотополюця «Син України» як основи для перекладу, так і створення власного пригодницького роману, який демонструє гібридну форму літературної творчості: використання характерних ознак різновиду пригодницького роману «робінзонада» у власному творі і переклад розділів уже відомої робінзонади в німецькій літературі, що є унікальним явищем європейської літератури ХХ ст.

Найбільшу кількість робінзонад як різновиду пригодницького роману написали, як відомо, німецькомовні письменники (понад 40). Не всі вони мали однаковий успіх, але в німецькому літературознавстві розглядають як визначний твір роботу у двох томах Й. Кампе «Новий Робінзон» (1779, 1780) (Campe, 1779), яка мала великий дидактичний потенціал і навчала дитячо-юнацьку аудиторію розмірковувати над тим, як можна забезпечити своє виживання, не маючи ніякої допомоги, ніяких інструментів, а тільки власну голову на плечах і власні руки. Ця робінзонада надавала також початкові знання з географії та природничих наук у діалозі батька з дітьми і родичами, які ставили себе на місце молодого хлопця Робінзона, який жадав пригод і покинув заради них рідну домівку, свою родину і батьківщину.

Саме цю робінзонаду запропонували у 1918 році перекласти Ігорю Федіву на українську, однак йому цей роман видався нудним (Син України, електронний ресурс), що і не дивно, тому що ритм життя за 130 років до його часу був набагато повільнішим і відповідно відображався в літературі також нединамічно. Крім того, цей роман повідомляв історію Робінзона вустами батька від третьої особи у діалозі з родиною, який часто переривався дискусією «слухачів» про правильність/неправильність дій Робінзона, реалізуючи тим самим великий виховний потенціал пригодницького сюжету, однак такі «затримки» сприймалися читачем, неналаштованим на педагогічні теми, як нецікаві.

Федів разом з колегою В. Злотопольцем (псевдонім Валентина Отамановського) написали свій твір у 1919 р., використовуючи частково сюжет робінзонади, а частково історичні події в Україні ХУІІ століття і визвольну боротьбу українського народу за незалежність, тому що ця тематика була близька молодим авторам, січовим стрільцям, а Злотополюць був ще й учасником бою під Крутами і присвятив цей роман загиблому товаришеві Миколі Лизогубу, з яким захищав молоду українську державу. У посвяті він пише, що у головному герої Миколі Наливайку він утілює найкращі риси свого друга Миколи Лизогуба. (Син України, текст, електронний ресурс: 5, 8).

Якщо ліберал Кампе писав свою робінзонаду з метою, виховати молоду людину, здатну самостійно критично мислити, бути незламною під ударами долі, сприймати долю як Боже завдання для покращення власного характеру, мати моральну силу у вірі в Бога, орієнтуватися у світі, стояти на засадах полікультурності, то Федів і Злотополюць бачили своє завдання у вихованні борця за незалежність і самостійність України, відданого цій боротьбі, продовжуючи боротьбу батьків і дідів. На цих авторів мали великий вплив історичні події їх сьогодення, бо роман був написаний у буремні роки для становлення України.

Якщо Кампе у підназві свого твору наголошує на тому, що цей твір призначено «для приємної і корисної розваги дітей», то «Син України» характеризується авторами як «історична повість з часів українського лицарства». Кампе розглядає своєю найголовнішою метою, виховати роботящих, благочестивих, побожних людей, а Федів і Злотополюць виходять з того, що українці роботящі й побожні і дякують Богу за щастя жити і борються за рідну Україну. Але любов до Бога, віра в нього, яка надає сили перебороти всі труднощі, – це спільний капітал обох літературних творів, об'єднуючий стрижень різновиду пригодницького роману – робінзонади.

Не всі ідеї Кампе, які він відстоював у своєму творі, були сприйняті літературною критикою однозначно. Так, заснування на острові німецької колонії сприймалось сучасниками Кампе і критиками його творчості вже після його смерті як утілення мрії німців про власні колонії, яких у Німеччині у ХУІІІ ст., не було, на тлі існування колоній інших європейських країн.

Хугсдорф обстоює думку про космополітизм Робінзона Кампе та мультикультуралізм (Huxdorff, 2010: 78) як форму співіснування європейців і не-європейців, закладену у робінзонаді Кампе. А для українських авторів було важливо утвердити українську націю як європейську, здатну у дружніх стосунках з іншими народами відстоювати свою самостійність. Вони використали мультикультуралізм Кампе як матрицю власної робінзонади.

Показово, що сюжет Кампе відрізнявся від сюжету Дефо не тільки елементами структури, але і за змістом кінцівки, тому що у нього П'ятниця до кінця свого життя мешкає у Гамбурзі разом з Робінзоном і працює разом з ним у спільній майстерні теслею. Дефо у своєму романі надав П'ятниці тільки функцію слуги. Федів і Злотополюць у своїй робінзонаді залишають Чінкадавіна (образ П'ятниці) у «Новій Україні» як колонії тимчасовим отаманом. Їх візія про справедливість існування різних націй і народів у світі була набагато прогресивнішою за уявлення просвітителя Кампе, бо вони були сформовані суспільством початку ХХ ст., хоча й писали про ХУІІІ ст.

Цікавим фактом цієї робінзонади є використання авторами перекладу частин сюжету з пригодницького роману Кампе. Вони самі зазначили частини їх спільного твору, які є перекладом з Кампе. При цьому Федів повністю виключав дидактичні діалоги батька з дітьми та родичами, а брав тільки історію Робінзона на острові, переробляв її відповідно до історичної рамки подій щодо головного героя Миколи Наливайка. Автори у примітках до свого роману зазначають, що вся друга частина твору і 5-й, 9-й та 10-й розділи третьої частини є перекладом роботи Кампе (Син України, текст, електронний ресурс: 215-216). Тобто, робінзонада Федіва й Злотополюця має гібридну форму, сюжет якої частково є традиційним для робінзонади, і саме ця його частина зазнала значного впливу робінзонади Кампе, яка вже свого часу була варіацією робінзонади Дефо. Однак цей твір насамперед змальовує жертвну боротьбу українського народу за свою незалежність і самостійність, з метою виховання нової когорти борців, загартованих будь-якими лихоліттями.

Візьмемо для аналізу переклад першого розділу другої частини, яку автори, як вони самі визначили: «скомпонували... Року Божого 1919. У третьому році відбудування Української Держави» (Син України, текст, електронний ресурс: 58). Федів і Злотополец кожній частині і кожному розділу робінзонади надали назву. Так друга частина названа «На відлюднім острові», а перший розділ цієї частини має назву «Самотний». Як і всі інші розділи (глави) книги, цей розділ, має підназву з змістовними елементами розділу: «Незнана земля. Ночівля на дереві. «Острів!» Печеря. Огорожа. Запорожець за мотузьяра. Кам'яна сокира. Календарь» (Син України, текст, електронний ресурс: 59). Цьому розділу відповідає за змістом роману Кампе третій вечір у родинному колі, присвячений розповіді про Робінзона, однак адекватний переклад стосується тільки елементів загального змісту, форма викладу змісту різниться, тому що риси характеру, закладені авторами в образ Робінзона і Миколи як Робінзона діаметрально протилежні, тому фактично перекладених рядків обмаль, які мають німецькою відмінний від сьогоднішнього правопис, що можна констатувати й щодо тексту українською, напр. „*Endlich fing er an einen so heftigen Durst zu fühlen, daß ers nicht mehr aushalten konte*“ (Campe, 1779: 54), що перекладено Федівом як: «*Та разом із цим почала дошкулювати спрага.*» (Син України, текст, електронний ресурс: 60). *Glücklicher Weise fand er eine schöne klare Quelle, aus der er nach Herzenslust sich laben konte. O was ein Trunk frisches Wasser für eine Wohltat ist für den, der von Durst gequält wird!* (Campe, 1779: 54). У перекладі Федіва: «...*побачив нарешити високу скелю, а за нею – срібним струмочком протікала вода. Жадібно припав до неї. Тепер відчув, як жар, що палив груди й уста, почав утихати, як холод розпливається по цілому тілу.*» (Син України, текст, електронний ресурс: 60). Як видно з цих прикладів йдеться швидше про вільний переклад змалюваної ситуації. Наступні рядки викладено для наочності поряд, що демонструє навіть протилежні елементи щодо ситуації, яку представив Кампе у своєму творі:

<p>«<i>Robinson dankte Gott dafür, und hoffte, daß er ihm auch Speise verleihen würde. Der die Vögel unter dem Himmel füttert, dacht'er, der wird mich ja auch nicht verhungern lassen! Zwar Hunger spürte er eben nicht, weil die Angst und der Schrecken ihm allen Appetit benommen hatten. Aber destomehr sehnte er sich nach der Ruhe. Er war so ermattet von Allem, was er gelitten hatte, daß er kaum mehr auf den Füßen stehen konte.</i>» (Campe, 1779: 54).</p>	<p>«<i>Напившись води, кинувся Микола на м'яку як шовк мураву. «От тобі й лихо!» – думає. – «І втомі вже не чую, й пити не хочеться, а їсти, так здається зловив би й чортяку з рогами. Хоч би сухаря шматок. Хліб і вода – козацька їда, а тут доведеться й не по-козацькому пообідати. Та не загинув від спраги й голоду в льохові та на галері – то може й тут Бог не дасть загинути.»</i> (Син України, текст, електронний ресурс: 60).</p>
--	---

Робінзон Кампе відчуває величезну втому, а голоду не відчуває, а Микола навпаки втомі вже не відчуває, бо він козак, запорожець, але йому страшенно дошкуляє голод. Однак віра в те, що Бог не залишить головного героя без їжі, є в оригіналі і також присутня у перекладі. Цікаву відмінність становить образність передачі цього змісту. Якщо Кампе в уста свого героя вкладає уявлення про великодушність Бога як того, «*хто годує пташок у небі, той не дасть вмерти з голоду й мені*» (переклад власний) (Campe, 1779: 54). Федів наголошує на тому, що Микола відповідно до сюжету «*не загинув від спраги й голоду в льохові та на галері – то може й тут Бог не дасть загинути*» (Син України, текст, електронний ресурс: 60). Образи оригіналу й перекладу діаметрально протилежні: дається їжа маленьким незначним пташкам, то й людину не залишать без їжі (Кампе); і якщо вже більше лихо пережив (мав підтримку Бога), то й менше лихо витримає (Федів).

Більше схожості оригіналу й перекладу реєструємо в змалюванні ситуації підготовки до сну на дереві. Але частина тексту, яка підводить до цієї ситуації, зображеної Кампе, є також вільним перекладом. Робінзон роздумує про ночівлю, розуміє, що йому доведеться спати не в хаті, бо він хатин ніде не побачив, але спати на землі вважав небезпечним з-за диких звірів і диких людей, які могли прийти і його з'їсти. Федів метафорично змалює можливість сну на траві, як у «*мягких перинах*», а загрозу нападу звірів подає як їх рев, який чує його протагоніст. Робінзон довго вагається щодо вирішення ситуації з ночівлею, а Микола одразу приймає рішення, спати на дереві. Федів, використовуючи персоналізацію щодо дерева, яке прямою мовою запрошує його персонажа відпочити на своєму гілляччі, створює атмосферу довіри до природи з боку діяльної людини.

<p>«<i>Allein wo sollte er nun die Nacht über bleiben? Auf der Erde, und unter freien Himmel? Aber da könnten wilde Menschen oder Thiere kommen und ihn auffressen! Ein Haus, oder eine Hütte, oder eine Höle – waren nirgends zu sehen. Er stand lange Zeit ganz trostlos und wuste nicht, was er thun sollte. Endlich dachte er, er wollte es, wie die Vögel machen, und sich auf einen Baum setzen. Er fand auch bald einen, der so dicke Aeste hatte, daß er bequem darauf sitzen, und mit den Rücken sich anlegen konnte. Auf diesen kletterte er hinauf, verrichtete ein andächtiges Gebeth zu Gott, setzte sich dan zurecht, und schlief augenblicklich ein.</i>» (Campe, 1779: 54-55).</p>	<p>«<i>Не шкодило б заснути в цих м'яких перинах</i>» – думав Микола лежучи на траві, – «<i>та рев хижих звірок щось недобре віщує: як попадеши у кігти лева або тигра, то це вже не жарти.</i>» «<i>Та що ж думати довго! – ось дерево старезне; крислате його гілля аж просить тебе: «ходи, ходи, козаче! Тут тебе не досягне ні ягуар, ні лев, ні тигр.» І Микола виліз на дерево, вгніздився на розлогій гілляці, а плечима сперся на другу гілляку, щоб не впасти.</i> – «<i>Ну, нічого, переспати можна буде, а як упаду, так моя вже провина</i>», міркував конуючи.» (Син України, текст, електронний ресурс: 60-61).</p>
--	---

У перекладі *dicke Aeste* передано як *дерево старезне; крислате*; а вираз *bequem darauf sitzen* метафорично переосмислено як *вгніздився на розлогій гілляці*, тобто ніяких семантичних втрат у перекладі цього маленького фрагмента немає, він виграє завдяки образності епітетів та метафори *вгніздився*. У ній відображено зміст порівняння з оригіналу, де сказано, що Робінзон вирішив спати так, як це роблять птахи (*wie die Vögel machen*).

Але таких фрагментів у першому розділі другої частини, як і в інших розділах, обмаль. Переклад Федіва можна кваліфікувати як вільний переклад, тому що він зберігає загальний зміст, який кваліфікує цей пригодницький роман як робінзонаду, а от деталі елементів змісту і форма відтворені лише фрагментарно, тому що протагоніст української робінзонади – це борець, запорожець, «лицар» як його характеризують автори, спудей Київсько-Могиллянської Академії, а Робінзон Кампе тільки формується як борець проти будь-якого лиха завдяки Божій допомозі й обставинам, він широкосердно жалкує, що багато чому не навчився вдома до своїх пригод.

Завдяки аналізу змісту обох робінзонад, можемо констатувати, що Федів достовірно переклав загальний сюжет першого розділу другої частини з його елементами: ночівлю на дереві, падіння з дерева, щасливу знахідку для житла – печеру, яку протагоніст збільшує завдяки приладдю, яке сам змайстрував з мушель і морських каменів, насадження дерев біля входу в печеру, знаходження їжі: устриці й кокосові горіхи, а потім лами, приручення лам, виготовлення календаря, а в наступних розділах: отримання вогню і його втрата, виготовлення глиняного посуду, виверження вулкану, хвороба й одужання, папуга, зустріч з людожером, визволення туземця, а потім його батька і ще одного європейця, побудова човна, використання речей з розбитого корабля, започаткування колонії, визволення з острова випадковим кораблем, якого до них занесло. Тобто, ці елементи перекладено точно (еквівалентно), а от образне втілення цих елементів сюжету у канву твору відрізняється кардинально з-за вже названої причини, яка формує насамперед національні особливості характеру протагоніста, але і відповідно до часових рамок певний історичний фактаж твору, на який спираються автори української робінзонади. Візьмемо, наприклад, таку деталь, як падіння з дерева уві сні у першу ніч на острові.

<p>Робінзону сниться зустріч з батьками, і до них він кидається в обійми: «... machte eine Bewegung im Schlaf, und stürzte jämmerlich vom Baume herab!</p> <p>Lotte. O der arme Robinson!</p> <p>Gotlieb. Nun ist er wohl todt?</p> <p>Vater. Glücklicher Weise hatte er nicht hoch gesessen, und der Boden war so sehr mit Gras bewachsen, daß er nicht gar zu unsanft nieder fiel. Er fühlte nur einige Schmerzen an der Seite, auf die er gefallen war; aber da er im Traum vielmehr gelitten hatte, so achtete er dieser Schmerzen nicht. Er kletterte vielmehr wieder auf den Baum, und blieb da so lange sitzen, bis die Sonne aufging (Campe, 1779: 55).</p>	<p>Миколі сниться як він б'ється з ворогом і падає з коня: «Розплющив Микола очі та й дивиться, – а він лежить на землі. «Еге», думав сіромаха, «тоже не впав я з коня, а таки просто з гилки. «Що робити? Лізти знову на дерево? – Так ізнову скотишся, як галушка. От краще тут доночую. – А хижі звірюки?» – Подумав-подумав, махнув рукою, заплющив очі та й заснув твердим сном.» (Син України, текст, електронний ресурс: 61).</p>
---	--

Ночівлю на дереві, сон та падіння з дерева як елементи сюжету Федівом передано адекватно, але деталі і форма викладу інші. Наведений фрагмент, як і весь роман, Кампе написав у діалогічній формі з розповідачем батьком. У робінзонаді Федіва й Злотопольця маємо розповідь частково від першої особи (пряма мова) Миколи Наливайка і автора від третьої особи. Зміст снів в обох робінзонадах інший. Микола б'ється з ворогами, а Робінзон марить зустріччю з батьками. Після падіння Робінзон знову лізе на дерево та сидить там до сходу сонця. А Микола, хоч і подумав про загрозу від хижих звірів, залишився спати на траві, бо падати ще раз не хотілось. Федів підсилює негативне враження від падіння метафоричним порівнянням «мов галушка», але з іншого боку применшує його наслідки з домашнього гумору. Кампе використовує прислівник *jämmerlich* у значенні «дуже боляче», щоб відобразити ступінь болю і наслідки від падіння. Діти навіть подумали, що Робінзон помер. Батько однак пояснив, що моральний біль уві сні від розлуки з батьками був набагато сильніший за фізичний біль від падіння, що Робінзон його майже не відчув. Тобто, тут прослідковуємо частково й адаптивний переклад, який узгоджується з характером українського протагоніста.

Вільний переклад констатуємо й в інших фрагментах твору. Так, пошук місця для домівки на острові присутній в обох робінзонадах. І наступний фрагмент демонструє найбільшу схожість змісту і форми німецької та української робінзонад. Федів опускає деякі елементи, але вони не міняють змісту. Відмінність полягає у використанні прямої мови Миколи для змалювання цієї сцени. А також спрощення у назві знаряддя, яке протагоніст бажав би мати, щоб краще облаштувати собі домівку. Кампе називає знаряддя *das Hakeisen*, а Федів перекладає його як лопату, що відповідає його уявленню про читача твору, якому зручніше уявити собі лопату, ніж якусь мотилу. Як запорожець Микола думає про шаблюку, яка могла б йому допомогти у видовбуванні ущелини. Це «знаряддя» відповідало образу козака, створеному Федівом і Злотопольцем. Федів додає до змісту спробу з «гострою камінюкою», однак у протагоніста і з цим «знаряддям» нічого не виходить. Ситуація безвиході підсилюється антитезою «знаряддя – голі руки». Кампе теж використовує «руки» як знаряддя, але для викопування молодих дерев, тобто автори наголошують на тому, що протагоніст не має нічого, крім своїх рук, щоб покращити умови свого перебування на острові. Одну деталь сюжету, присутню в змальованій ситуації, Федів міняє і тут можна говорити про адаптивний переклад. У протагоніста Кампе думки про висадження дерев перед входом до маленької ущелини, майбутньої домівки, пов'язані з безпекою сну, ніби в будинку (порівняння), а Федів додає ще захист від хуртовини. Микола ще не знає, що клімат на острові інший, ніж в Україні, він готується до сніжної зими, а Робінзон Кампе має уявлення про клімат у південних країнах, тому про хуртовини в його тексті не йдеться.

<p>«Endlich kam er zu einem kleinen Berge, der von der Vorderseite so steil, als eine Wand war. Indem er diese Seite desselben genauer untersuchte, fand er eine Stelle, die etwas ausgehöhlt war, und einen ziemlich schmalen Eingang hatte.</p> <p>Hätte er ein Hakeisen, einen Steinmeissel und andere Werkzeuge gehabt: so wäre nichts leichter gewesen, als diese Höhlung, die zum Teil felsicht war, weiter auszuarbeiten und sie zu einer Wohnung geschickt zu machen. Aber von allen diesen Dingen hatte er nichts. Es war also die Frage, wie er den Mangel derselben ersezen sollte?</p> <p>Nachdem er sich lange den Kopf darüber zerbrochen hatte, dachte er so: „die Bäume die ich hier sehe, scheinen wie die Weidenbäume in meinem Vaterlande zu sein, die sich leicht verpflanzen lassen. Ich wil eine Menge solcher jungen Bäume mit meinen Händen ausgraben, und hier vor diesem Loche einen kleinen Platz so dicht damit bepflanzen, daß es wie eine Wand werden sol. Wenn die denn wieder ausschlagen und wachsen, so werde ich in diesem Raume so sicher schlafen können, als wenn ich in einem Hause wäre.» (Campe, 1779: 64).</p>	<p>«Аж наприкінці, при одній як мур стрімкій горі, побачив невеличку заглибину з вузькою щілиною. – «Ось тут буде моя домівка!» подумав Микола.</p> <p>«Як би мати лопату, або кайло», – міркував він далі. – «то таку б видовбав печеру, хоч куди. Або хоч би шаблюка тобі! – Та крім рук нічогоїсінько немає, а руками не будеш довбати скелі; треба щось вимудрувати.»</p> <p>Узяв спочатку гостру камінюку, що лежала під ногами, почав довбати нею, та нічого з цього не вишло. Аж наприкінці таки придумав.</p> <p>– «Ось ці дерева зарадять моєму лихові: викопаю їх із корінням та й посажу перед щілиною. А як розростуться, то наче стіною захистять мене. І спати вже можна буде спокійно, і схватись од хуртовини.» (Син України, текст, електронний ресурс: 63).</p>
--	---

Ці декілька прикладів ілюструють вільний, а почасти й адаптивний переклад Федіва першого розділу другої частини твору, хоча автори точно зазначають, які частинки їх пригодницького роману були перекладені з Кампе. Можна спостерігати, що елементи сюжету твору передані точно, але на рівні мікроперекладу такої адекватності немає, вона є тільки на рівні макроперекладу, що спричинено насамперед специфікою різновиду пригодницького жанру робінзонади, яка містить основні елементи: внаслідок негоди потопляє корабель, залишається в живих один, його викидає на безлюдний острів, боротьба за виживання, пристосування до життя в диких умовах (приручення кіз/лам, пошиття одягу, виготовлення глиняного посуду, вирощення зернових культур) спасіння від людожерів одного бранця, проблеми спілкування, оєвропейщення спасеного, потім спасіння ще двох бранців, через щасливий випадок і Божу ласку повернення до Європи. Усі ці елементи присутні як у Дефо, так і у творі Кампе, але також і в робінзонаді Федіва і Злотополюця. Однак до цих елементів автори, представники різних країн, різних культур і мов додають свої елементи сюжету, які характеризують вже підвиди робінзонади. Такими елементами є насамперед національно-культурні, прив'язані до певного часу і відповідного розвитку соціально-політичних відносин певного суспільства та уявлень про побудову такого суспільства на мікрорівні в умовах окремоті існування, відірваності від усього світу. І хоча часи, зображені в романі приблизно однакові і для Дефо, і для Кампе, і для Федіва з Злотополюцем – це друга половина – кінець XVII ст. однак суспільні відносини, відображені як певна рамка подій, мають істотні відмінності. У романі Кампе до того ж маємо дві часові паралелі: розповідь батька про Робінзона з зазначеного часу і роздуми його родини про нього приблизно сто років пізніше від зображуваних подій батьком.

Національна належність протагоніста також впливає на специфіку його образу і відповідно на добірку фактів, зображених у робінзонаді. У Федіва і Злотополюця – це боротьба українців під проводом Хмельницького й Богуня за вільну Україну, відображення цієї боротьби у тогочасній європейській пресі, жура стосовно підпорядкування України Московщині, жура стосовно тих українців (руснаків), які попали під оруду Угорщини і в третьому поколінні вже й не знають, що вони нащадки українців; смерть головного героя за незалежність України. У Кампе фактичний матеріал стосується природи, географічних знань, відомостей про суспільно-політичний устрій країн світу, практичних навичок з певних ремесел, знання Біблії.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у порівнянні інших німецькомовних робінзонад з українською робінзонадою.

Джерела та література:

1. Campe J. H. *Robinson der Jüngere*. URL: https://www.deutschestextarchiv.de/book/show/campe_robinson01_1779
2. Huxdorff, C. *Spuren visionärer Multikulturalität: Fantasie und Wirklichkeit in Campes „Robinson der Jüngere“: Auf dem Weg vom Kolonialismus zum Kosmopolitismus*. Master's Thesis, University of Tennessee, 2010. URL: https://trace.tennessee.edu/utk_gradthes/720
3. Ivanchukova Y. *Життя та дивовижні пригоди козака Миколи на безлюдному острові І. Федіва і Вал. Злотополюця как українская робінзонада*. *Polilog. Studia Neofilologiczne*. 2012. Nr. 2. С. 325–336.
4. Син України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
5. Син України, текст. URL: <https://archive.org/details/synukranyistor00otam/page/n4/mode/2up?q=%D0%A1%D0%B8%D0%BD+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8>

References:

1. Campe J. H. *Robinson der Jüngere*. URL: https://www.deutschestextarchiv.de/book/show/campe_robinson01_1779
2. Huxdorff, C. *Spuren visionärer Multikulturalität: Fantasie und Wirklichkeit in Campes „Robinson der Jüngere“: Auf dem Weg vom Kolonialismus zum Kosmopolitismus*. Master's Thesis, University of Tennessee, 2010. Retrieved from: https://trace.tennessee.edu/utk_gradthes/720
3. Ivanchukova Y. *Zhyttia ta dyvovyzhni pryhody kozaka Mykoly na bezliudnomu ostrovi Y. Fedyva y Val. Zlotopoltsa kak ukraynskaia robynzonada*. (The life and amazing adventures of the Cossack Mykola on uninhabited island of I. Fediv and Val. Zlotopolets as Ukrainian robinsonade). *Polilog. Studia Neofilologiczne*. 2012. Nr.2. P. 325–336.
4. Syn Ukrainy. (Son of Ukraine). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
5. Syn Ukrainy. *Elektronnyi resurs, text*, (Son of Ukraine, text). URL: <https://archive.org/details/synukranyistor00otam/page/n4/mode/2up?q=%D0%A1%D0%B8%D0%BD+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8>